

ADAM MICKIEWICZ VE İSTANBUL

Seda Köycü Arslantekin

Özet

Polonya'nın büyük ozanı Mickiewicz, yurdunun bağımsızlık yolundaki savaşına sadece kaleme aldığı romantik yapıtlarıyla değil, bu uğurda aldığı aktif politik görevlerle de katılmış bir sanatçıdır. Bu gizli görevlerden birini yerine getirmek üzere, Osmanlı - bir başka deyişle doğu kültürünü tanıma olanağı bulduğu İstanbul'a gelen ozan, yaşamının son bir ayını İstanbul'da geçirmiş ve yine bu kentte yaşama veda etmiştir.

Anahtar sözcükler: Mickiewicz, Polonya, işgal, bağımsızlık, romantizm, Osmanlı, İstanbul, oryantalizm

Abstract

Adam Mickiewicz İstanbul

Mickiewicz, wielki poeta polski brał udział w walce swojej ojczyzny o niepodległość nie tylko poprzez swoje utwory, ale także na drodze tajnych działań politycznych. Poeta przybywający do Stambułu, aby wypełnić tajne zadanie, gdzie mógł znaleźć możliwość poznania kultury ottomanskiej - inaczej mówiąc wschodniej - w tym mieście przeżył ostatnie chwile swego życia i tam pożegnał się z nim.

Key words: Mickiewicz, Polska, Okupacja, Niepodległość, Romantyzm, Ottoman, Stambul, Orientalizm

Mickiewicz, yaşamını yurdunun bağımsızlığı uğruna tüketmiş, hatta, yaşamının son yirmi beş yılını, yurduna bir kez olsun gidmeden, yurt

dışında (Rusya, Almanya, İsviçre, İtalya, Fransa, Macaristan, Romanya) sürdürdüğü mücadelelerle geçirmiş olan dünyaca ünlü Polonyalı bir ozandır.

Ünlü ozanın yurdu Polonya, 1795'de, dönemin güçlü devletleri Avusturya, Rusya, Prusya tarafından işgal edilir ve bu işgal 123 yıl sürer. İşgal altındaki Polonya topraklarında doğan (1798) Mickiewicz, 1822'de yayımladığı yapıtı 'Ballady i Romanse' (Baladlar ve Romanslar) ile Polonya edebiyatında Romantizm dönemini başlatır.

Polonya'da bir bağımsızlık savaşının verildiği dönemde ortaya çıkmış olan romantizm akımının karakteristiği niteliğinde olan 'silahlı mücadele ile bağımsızlığa kavuşma' ülküsü, Mickiewicz'de çok güçlü bir anlatımla kimlik bulur. Mickiewicz'in amacı, yapıtlarında Polonya ulusuna bağımsızlığa ulaşma yolunda güç ve cesaret vermektir.

Bu amaç doğrultusunda da, Mickiewicz'in sanatında Mesihçilik düşüncesinin ortaya çıktığı gözlenir. Ozana göre, Polonya bağımsızlığını savaşıarak elde edecek ve bu bakımdan işgal altında zulüm gören uluslara bir örnek oluşturarak bir Mesih, bir kurtarıcı olacaktır. (Yüce, 2000: 117)

Bu nedenle, Mickiewicz Polonya ulusunun gözünde bir kahraman olmuş, bu ulus duyduğu Mickiewicz sevgisini bir miras gibi kuşaktan kuşağa aktarmıştır.

Ancak, büyük ozan sadece yapıtlarıyla ulusuna güç ve cesaret vermekle de yetinmez. Yurdunun özgürlüğü için üzerine düşen her türlü görevi de, büyük bir yurt aşkı ile yerine getirir. İşte, bu görevlerden biri ozanı İstanbul'a getirir ve İstanbul, yurdunun bağımsızlık savaşında bir ömür tüketen büyük ozanın yaşamının son durağı olur.

Takvimler 1855 yılını gösterdiğinde, Polonya'nın işgal edilmesinin üzerinden altmış yıl geçmiştir artık. Ancak, Polonya hala işgal altındadır, hala Avrupa haritasında yer almamaktadır. Ozan, 1855 yılının Eylül ayında, bir göçmen olarak yaşadığı Paris'ten, Fransa Eğitim Bakanlığının sözde bilimsel bir görevlendirmesiyle, yaşamının son durağı olan İstanbul'a gelir. Oysa ki, Mickiewicz'in İstanbul'a geliş amacı farklıdır.

1853'de başlayan, İngiltere ve Fransa'nın Rusya'ya karşı Osmanlı'yı desteklediği Kırım Savaşı, topraklarının büyük bölümü Ruslar tarafından işgal edilmiş olan Polonya için de bir fırsat olmuştur. Polonya, Osmanlı ile birlikte bu ortak düşmana karşı savaşmakla bu fırsatı değerlendirebilecektir. Bu nedenle, Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da, bu konuda etkinlik gösteren Polonya Şark Ajansı ve Türk topraklarında bir Polonya askeri birliği kurulur. (1955: 605) İşte, ozanı İstanbul'a getiren gizli politik görev, Osmanlı yönetimindeki bu Polonya birliği ile ilişki kurmak ve bu askeri birliğin Türk topraklarındaki konumunu güçlendirmektir. (1955: 609)

Mickiewicz, bir dostuna yazdığı 13 Eylül 1855 tarihli mektubunda, İstanbul'a gidişini şöyle dile getirmektedir:

Birkaç gün önce, hükümet tarafından bilimsel bir görevle doğuya gitmek üzere görevlendirildim. Bu gün İstanbul'a hareket eden gemiye biniyorum. Orada ne kadar süre kalacağım, henüz bilmiyorum. (1955: 609)

1855 yılının 22 Eylül'ünde, sekreteri Armand Levy ve arkadaşı Henryk Sluzalski ile birlikte İstanbul'a gelen Mickiewicz, kendisini bambaşka bir kent, bambaşka bir kültürün içinde bulur. Avrupa'nın pek çok ülkesinde, kentinde bulunmuş, pek çok yer görmüştür. Ancak, İstanbul, bir başka deyişle Türk kültürü farklıdır.

Aslında, bu kültüre çok da yabancı değildir ozan. Ünlü İngiliz şair George Byron'un, Osmanlı işgali altındaki Yunan halkına, bağımsızlıklarını yolunda güç vermek amacıyla yazmış olduğu 'Gavur' adlı yapıtını, otuz iki yıl önce, 1823'de, kendi ulusuna bağımsızlık yolunda güç vermek üzere Lehçeye çevirmiştir. (Nowacka, 1996: 24) Yapıtta var olan, Türk kültürüne ilişkin oryantal motifler, Mickiewicz'in bu kültürle tanışmasına olanak sağlamıştır.

Yine, 1825'de yaptığı Kırım gezisinden sonra, 1826'da yayımladığı 'Kırım Soneleri' (Sonety krymskie) adlı yapıtında kullanmış olduğu ve oryantal sözcükler olarak değerlendirilen padyszah (padişah), minaret (minare), janczary (yeniçeri) gibi Türkçe sözcükler (Yüce, 2000: 125), Mickiewicz'in bu kültüre çok da yabancı olmadığının bir kanıtı niteliğindedirler.

Ancak, kuşkusuz ki, bir kültürü yerinde, yaşayarak tanımak bambaşkadır. Böylelikle, İstanbul'a ve Türk kültürüne ilişkin gözlemlerini dostlarına yazdığı mektuplarda aktarmıştır.

Büyük ozan, İstanbul'da yazdığı 3 Ekim 1855 tarihli mektubunda, İstanbul ve Çanakkale boğazlarına ilişkin izlenimini şöyle aktarır :

Çanakkale boğazı öyle genişti ki, şayet Byron bu işi gerçekleştirmiş olmasaydı,² birinin bu boğazı yüzerek geçebileceğine inanmak çok güç olurdu. İstanbul boğazının, Çanakkale boğazından daha dar olmasına karşın, güçlü akıntıları olduğunu fark ettim. (1955: 613)

² Ünlü İngiliz romantik şair George Byron, doğu gezisi kapsamındaki Türk topraklarına geldiğinde, Çanakkale boğazını yüzerek geçmiştir.

Mickiewicz, 21 Ekim 1855 tarihli mektubunda ise şunları yazmıştır:

İstanbul'un dış güzelliğini anlatmayacağım, onu zaten tablolarından görmüşsündür; içerden daha farklı görünüyor. Bir doğu kentine ilişkin ilk izlenimlere dayanabilmek için güçlü ve demokratik duygulara sahip olmak gerek. Ancak, ben buna çabuk alıştım. (1955: 617)

Büyük ozan, İstanbul'a ilişkin izlenimlerini, yine bir dostuna yazdığı 21 Ekim 1855 tarihli mektubunda şöyle dile getirmektedir:

İtiraf etmeliyim ki, kentin, doğduğum küçük kasabaya benzettiğim bazı semtlerinde, pek de memnun olmayarak kaldım. Düşünün bir kere; gübre yığını ve kuş tüyü ile kaplı, tavukların, hindilerin rahatça dolaştığı bir pazar yeri. Bu pazar yerinden bizim eve ulaşmak için, bana çok ilkel ve çok şairane gelen küçük caddelerden geçmek gerekiyordu. Artık sizi, bir doğu gezisi için ikna etmeye çalışmayacağım. Bana gelince, bunlara alıştım - daha önce de söylediğim gibi - tamamen. (...) Şu sıralarda, birkaç haftalığına bir oda buldum ve daha konforlu bir ev arıyorum. Yemeklerimizi evde pişiriyoruz. Size bu mektubu yazdığım sırada, yolculuk arkadaşım kamasiyla pilici kesiyor, sonra bunu pılava katacağız. İşte, nefis bir öğle yemeği olacak. Bu yaşam biçimi insanı sürekli iştahlı kılıyor. (1955:617-618)

Görüldüğü gibi, Mickiewicz, kendi kültüründen çok farklı bir kültürün yaşam biçimini ilkin yadırgamakla birlikte, bu yaşam biçimine çok çabuk alışmıştır. Belki de, bu kültürün şaire egzotik, hatta-kendi deyimi ile-şairane gelen bazı unsurları, bu kültüre çok çabuk uyum sağlamasında etken olmuştur, kim bilir ?

Ozan, yolculuk arkadaşı Henryk Sluzalski'nin, bir doğu kenti olan İstanbul'a ilişkin yaşantısını ise, yine bir arkadaşına yazdığı 3 Ekim 1855 tarihli mektubunda şöyle dile getirir.

Ben normal bir şekilde yaşıyorum, ama Henryk sürekli bir doğu coşkusu ile yaşıyor. Her şeye elmas gözlüklerle bakıyor ve harikalar anlatıp harikalar yazıyor. (1955: 612)

Görüldüğü gibi, ozan, İstanbul yaşantısında son derece gerçekçi gözlemler yapmakta, Avrupa'dakinden farklı bir kültürün yaşam biçimini,

bu gerçekçi gözlemleriyle değerlendirmektedir. Kendisi gibi gerçekçi olmayan arkadaşını, adeta İstanbul ile büyülenmiş olarak betimlemektedir.

Aşağıda, Mickiewicz'in 21 kim 1855 tarihli mektubundan alınmış bölümde, yine aynı gerçekçi gözleme rastlamak olası.

Bunun dışında, günde sadece bir kez, ölü sıçan ve kedi yığınının, küçük caddenin iki yanını sıkış tıkış doldurmuş ve kendinden geçinceye dek içen İngilizlerin ve Türk hamalların arasından geçiyorum; oradan boğaza varılıp kayığa biniliyor, kendileriyle işim olan kişiler kıyıda yaşıyorlar, küçük gezilerim hiç hoş geçmiyor. Burada kesinlikle hoşunuza gidecek bir şey var ki, o da dürüstlük ve satıcıların ılımlılığı. Bu kentin büyük pazarlarını gezerken sizi düşündüm. Kimse beni içeri davet etmedi. Hiçbir ilan ya da reklam yok. Sokulup mallara baktım, bu sırada dükkan sahibi, varlığımdan habersizmiş gibi davrandı. Sorduğumda, malın fiyatını söyledi ve tekrar derin düşüncelerine daldı. Türk parasıyla sorunum olduğundan, malı bana kredi olarak önerdi. Hayatımda ilk kez alışveriş yapmaya niyetlendim. Pazarda yaptığım bu küçük gezi ve ziyarete açık bazı binalar dışında, henüz İstanbul'da hiçbir şey yapmadım. (1955: 617-618)

Yukarıda da belirtildiği gibi, büyük ozan, Türk topraklarındaki Polonya birliği ile ilişki kurmak ve bu birliğin Türk topraklarındaki konumunu güçlendirmek üzere İstanbul'a gelmiştir.

İki alaydan oluşan bu birliğin ilk alayı Dobruca'da, ikincisi ise, günümüzde Bulgaristan sınırları içinde yer alan Burgaz'da kurulmuştur. Teoride her iki alayın başındaki komutan, Türk generali Sadık Paşa³ **dır**, ancak pratikte, Burgaz'daki alayın başında, İngilizler adına görev yapan Polonyalı general Zamoyski vardır. (1955: 623-624) Dobruca'daki alay tamamen Osmanlı ordusu komutasında iken, Burgaz'daki ikinci alay İngiliz ordusu komutasındadır.

Mickiewicz'in görevi, bu iki alay arasındaki koordinasyonu sağlamak. Bu nedenle, öncelikle bu iki alayı ziyaret edecektir.

³ Sadık Paşa: Michal Czajkowski adlı Polonyalı bir yazardır. Polonya'da 1830 Kasım Ayaklanmasına katılmış, Czartoryski' nin diplomatik ajanı olarak, Roma ve balkanlarda bulunmuş, daha sonrada İstanbul'a gelmiştir. 1850'de Müslüman olup Mehmet Sadık adını almıştır. Czartoryski ile bağıni koparmaksızın, Osmanlı askeri hizmetinde çalışmıştır. Türk topraklarındaki Polonya Lejyonunun kurucularındandır.

3 Ekim 1855 tarihli mektubunda yer alan "*Bugün Burgaz'a gidiyoruz.*" (1955: 612) cümlesi, ozanın İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra, önce Burgaz'daki alayı ziyaret ettiğini belgeler niteliktedir.

Bunu, Prens Adam Czartoryski'ye⁴ yazdığı 25 Ekim 1855 tarihli mektubundaki şu cümleler de belgelemektedirler:

Önce Burgaz'a gittiğimizi, orada Sadık ve onun kampına ilişkin çok ilginç, olmayacak şeyler duyduğumuzu eklemek isterim. Bizi, Sadık'ın kampında açlık olduğu konusunda uyardılar; galeta ve dondurulmuş et temin ettik. Bir açlık durumuna maruz kalacağımızı ve saldırıya uğrayabileceğimizi fısıldadılar. Haliyle, buna güldük tabii. (1955:619)

Görüldüğü gibi, komuta farklılıklarından dolayı, General Zamoyski' nin alayının Sadık Paşa'nın alayına karşı adeta düşmanca tavrı göze çarpmaktadır.

Ancak Mickiewicz'in, bu görevi sırasında, alayın organize edilişi ve alayda hakim olan ruhun eski dönemlerdeki halk ordusunun ülküsüne daha yakın olması nedeniyle, Sadık Paşa'nın yanında yer aldığı (1955: 623) bilinmektedir.

Ozan, Sadık Paşa'nın komutası altındaki Dobruca alayının kampını ziyareti sırasında edindiği izlenimlerini, kamp dönüşü Prens Adam Czartoryski'ye yazdığı 25 Ekim 1855 tarihli mektubunda şöyle dile getirmiştir:

Buraya gelir gelmez bize, Polonya meselesinin, Fransız - İngiliz Bakanlığında çözümlendiği, dolayısıyla Sadık Paşa ve General Zamoyski ilişkisinin kesin biçimde açıklığa kavuşturulduğu bildirildi. Sadık'ın kampına ilişkin izlenimlerimin ya da uyanlarımın gecikmiş olduğunu düşünerek, siz Majestelerine ne yazmam gerektiğini bilmiyordum. Hükümetler arasındaki görüşmelerin hala sürmekte olduğunu duyduğumdan, burada görünen duruma ilişkin izlenimlerimi siz Majestelerine bildirme görevimi yerine getiriyorum. Sadık'ın, Polonya ve siz Majesteleri için beslediği ve onda tanıdığım duyguları değişmemiş ve ona yakın herkes de aynı duygular içinde. Onlarla iki hafta kaldım. Hemen hemen tüm subaylarla görüşmek için bol

⁴ Adam Czartoryski: Polonyalı ünlü diplomat. 1830 Kasım Ayaklanmasının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, ülkesini terk edip siyasi çalışmalarını İngiltere'de sürdürmüştür. İlerici 3 Mayıs Anayasasına dayanan bağımsız bir Polonya devleti kurmayı düşünen kanadın önderi olmuş ve Fransa ve İngiltere tarafından Polonya halkının ve ulusal hükümetin temsilcisi olarak kabul edilmiştir.

zamanım oldu. Askerleri de ziyaret ettim. (...) Sadık'ın kampında her şey yolunda, kampa bir istek ve neşe hakim. Askerler komutanlarına çok bağlılar, subaylar ise ender insanlar arasından seçilmişler. (...) Her şey uyumlu ve kardeşçe. (..) Kendimi yurdumun bağrında hissettim ve kendimde ani bir halsizlik hissetmeseydim, bu kamptan kopmam zor olurdu. (1955: 619)

Son cümleden de anlaşılacağı gibi, kampı ziyareti sırasında, Mickiewicz'in sağlık durumunda bir değişiklik olmuş, kendini aniden güçsüz ve halsiz hissetmeye başlamıştır. Yine aynı tarihte, bir başka dostuna yazdığı mektubunda, sağlık durumunu şöyle dile getirmektedir:

Sağlığım şimdi daha iyi. Kampta ani bir halsizlik hissetmişim, bunu oradaki herkes yaşıyor. Bu halsizliğe rağmen, kampı özledim. (1955: 625)

Büyük ozanın, yaşamı boyunca yurt aşkı ile beslenen yüreği, 26 Kasım 1855'de, Polonya askeri birliğini ziyareti sırasında yakalandığı sanılan kolera hastalığı nedeniyle duruvermiştir İstanbul'da. Ancak, resmi olmayan kaynaklara göre ise, muhaliflerince zehirlenmiştir. (Yüce, 2000: 135)

Ne yazık ki, büyük ozan, yurdunun bağımsızlığa kavuştuğunu görememiştir. Ve yurdu Polonya, Mickiewicz'in, uğrunda bir ömür tükettiği bağımsızlığına, ozanın ölümünden çok sonra, ancak I. Dünya Savaşının bitimiyle (1918) kavuşacaktır.

Dolayısıyla Polonya romantizminin öngördüğü 'silahlı mücadele ile bağımsızlığa ulaşma' ülküsünün başarısızlıkla sonuçlandığı gözlenir. Bu nedenledir ki, Polonya'nın bağımsızlık umudu, bir sonraki dönem olan pozitivizmde bu kez 'halkı eğitip bilinçlendirme yoluyla bağımsızlığa ulaşma' ülküsü ile kimlik bulacaktır.

Ancak, bu çalışma Mickiewicz'in İstanbul izlenimlerini aktarma amacıyla hazırlanmış olması açısından önem taşımaktadır. Byron'un 'Gavur' adlı yapıtını, kendi ulusuna bağımsızlık yolunda güç vermek amacıyla çevirerek, Osmanlı - bir başka deyişle, Türk kültürüne biraz olsun yakınlaşan Mickiewicz, bir gün Türk topraklarına-İstanbul'a-gelip kısa bir süre de olsa bu kültürü yakından tanıyacağını ve bu topraklarda öleceğini tahmin edebilir miydi acaba ?

KAYNAKÇA

- (1955). *Korespondencja Mickiewicza, Część III*. Warszawa: Wydanie Narodowe.
- NOWACKA, Teresa. (1996). *Streszczenia problematyka lektury szkoły średniej - Romantyzm*. Warszawa: Wydawnictwo Verbum.
- YÜCE, Neşe Taluy. (2000). *Polonya Edebiyatında Aydınlanma-Romantizm-Realizm*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.